

Sören Bergström & Andreas Ådahl:

Företaget i samhället

Boken *Företaget i samhället*, (Natur och Kultur 1987, 221 s) som kommit i sjunde upplagan, förtjänar att uppmärksammas och ska här bli föremål för en kritisk granskning. En risk med en bestseller är att författarna tröttnar och låter upplagorna rulla utan att varje gång göra en tillfredsställande uppdatering av materialet.

Författarna noterar (s 30) att konkurer drabbat även större företag t ex Consafe 1984 men nämner inte Salénkonkurrensen 1984, den största av alla, en viktig uppgift som inte heller nämns, när man (s 42) berättar att "Saléns engagerat sig i oljeletning, oljeborrigar och kolhantering".

Om svensk skogsindustri heter det (s 45) att dess situation under 1980-talet varit besvärlig. Läsaren får inte veta att kurvan efter några år vände uppåt och att situationen under senare år varit lysande. Inte heller får läsaren veta att björkmassans tidigare svårigheter till följd av ny teknik vänts i framgång med kraftigt stegrade priser på björkmassaveden som resultat.

För byggnadsindustrin har utvecklingen enligt boken (s 49) "medfört en kapacitetsutbyggnad, som senare visat sig vara alldeles för stor". Läsaren får aldrig veta att situationen under senare år vänts i sin motsats med underkapacitet och svår brist på arbetskraft.

Författarna berättar om den ingående statliga detaljregleringen av den svenska kreditmarknaden (s 54) men undanhåller läsarna den viktiga uppgiften om nämnda marknads "avreglering" 1985.

Låt oss lämna uppdateringsmissarna och övergå till annat. Järnhanteringens kraftiga expansion från 1860-talet förklaras i boken (34) helt korrekt med de nya färskningsprocesser som då introducerades. Men varför får aldrig läsaren veta att den nya tekniken innebar att priserna kunde reellt kraftigt sänkas, och att den sänkningen förklarar att svenska folket äntligen fick råd att låta järnet ersätta tidigare trä-, horn- och benverktyg och dito

redskap. Göta kanal grävdes med järnskodda träspadar.

Författarna berättar (s 51) helt korrekt om orsakerna till den svenska handelsflottans svårigheter i konkurrensen på de sju haven, men undanhåller läsarna uppgifter om den systematiska utslagningen till följd av den förda politiken, en utslagning som resulterat i att tonnaget under svensk flagg under de tio åren fram till 1987 minskat från 13 till 2,5 miljoner dödviktston.

När det i boken (s 110) hävdas att Iran var det u-land "där industrialiseringen troligen skedde i det snabbaste tempot" har man fel. De nyindustrialiserade staterna Singapore, Hongkong, Taiwan och Sydkorea uppnådde genom sin radikala satsning på marknadsekonomi (utan u-hjälp) en ekonomisk utveckling som i snabbhet överträffar allt vad som på andra håll presterats.

Till dessa brister måste läggas att författarna utifrån sina värderingar presenterar det privata näringslivet på ett vinklat sätt, en vinkling som ofta förklaras av att de okritiskt anammar vissa populära myter om detta näringsliv. När de t ex (s 34 och s 60) talar om proletariseringen av arbetskraften till följd av industrins framväxt, är det fråga om en myt som definitivt avrättas i boken *Capitalism and the Historians* med författare som T S Ashton, F A Hayek och B de Jouvenel. Arbetarna strömmade ju frivilligt till de nya industriföretagen, och den snabba folkökning som följde berodde inte på höjd nativitet utan på radikalt sänkt dödlighet. Detta faktum visar att befolkningens levnadsvillkor förbättrades markant genom industrialiseringen.

Författarna berättar (s 26) om ägarförhållandena inom det privata näringslivet och om den maktkoncentration som kan studeras på Stockholmsbörsen. De sprider myten om att ägare, direktörer och personer med specialistkunskaper är oinskränkta makthavare, medan de inte har ett ord att säga om den för en marknadsökonomi fundamentala egenskapen, att nämnda storheter ingenting annat är än lydfurstar, som måste göra sitt yttersta för att tjäna de verkliga herrarna, konsumenterna med makt att köpa eller vägra köpa. De senare spelar på den ekonomiska

marknaden samma roll av "yttersta uppdragsgivare" som väljarna på den politiska marknaden (s 147). Den omfattande statliga priskontrollen i u-länderna skildras (s 121) positivt. Varför inte ett ord om hur denna kontroll på livsmedel – för att skaffa städernas och industrins folk billig mat – på ett ödesdigert sätt bromsat böndernas vilja att producera? Lika positivt skildras (s 127) den s k Kooperationen inom u-ländernas jordbruk. Varför inte berätta om det tidigare mönsterlandet Tanzania, där en med statligt tvång genomförd Kooperation fick så förödande verkningar att halva livsmedelsbehovet nu får täckas genom import? (Se bl a Rydenfelt [1983]).

Behandlingen av de multinationella företagen (s 129–145) följer i huvudsak det mönster av misstänklighöranden som var regel ännu för något tiotal år sedan. Man medger dock att u-länderna i jakten på riskkapital i dag är "långt mer benägna än tidigare att försöka attrahera utländska investeringar". Man kunde ha nämnt att länder som Singapore och Elfenbenskusten nått en fantastisk ekonomisk utveckling genom att erbjuda villkor som lockat massor av utländska företag. En orsak till oviljan kan vara, att de multinationella företagen inte kan centralstyras lika effektivt som de nationella. Känner de sig illa behandlade lämnar de helt enkelt landet (ex IKEA och Tetrapak i Sverige). Som författarna påpekar är de utländska företagens verksamhet i Sverige obetydlig i jämförelse med de svenska företagens verksamhet i utlandet. Det ekonomisk-politiska klimatet i vårt land är sådant att utländska företag skyr det och svenska flyr det. År 1984 direktinvesterade svenska företag i utlandet 10,6 miljarder och utländska företag i Sverige 2,7 miljarder. År 1987 var motsvarande siffror 24 resp 4 miljarder kronor. Siffrorna talar för sig själva.

Författarna anser sig kunna "konstatera att om Sverige anslutit sig till organisationen (EG) med dess nuvarande jordbrukspolitik, skulle den svenska landsbygden vara relativt fri från jordbruk" (s 142). Borde de inte förklara varför det danska jordbruket – trots medlemskap –

fortsätter att existera i högönsklig välmåga?

Typiskt för författarnas attityd är att när de i ett kapitel (s 198–211) skildrar marknadsekonomin, använder de genomgående termen "konkurrensekonomin". En trolig orsak är att begreppet marknadsekonomi under senare år fått alltmer positiv klang. Naturligtvis blir man beklämd, när man (s 208 ff) finner att författarna okritiskt accepterar den gamla myten om s k teknologisk arbetslöshet (på sin tid lanserad av Marx), uppfattningen att maskiner genom att spara arbetskraft skulle skapa arbetslöshet. Alla maskiner alltsedan ångmaskinen på 1700-talet har sparat arbetskraft. Om de skapat arbetslöshet, skulle vi vid det här laget inte haft någon sysselsättning!

Självklart finns det bra saker i boken, t ex de utförliga kapitlen om Sovjet och Japan. Även om bristerna och felaktigheterna är många – mitt urval är ett axplock – är flertalet av sådan art att de relativt lätt skulle kunna rättas till. Att författarnas politiska värderingar färgat av sig på framställningen är (som Myrdal visat) ofrånkomligt. För kommande upplagor kan man hoppas på en något större självdisciplin i detta avseende.

Fil dr SVEN RYDENFELT
Nationalekonomiska institutionen
Lunds universitet

Referenser

- Ashton, T S, m fl, [1954], *Capitalism and the Historians*. The University of Chicago Press, Chicago.
Rydenfelt, S, [1983], *Bönder, mat och socialism*. Liber.